

VOBKENT TUMANI MIKROTOPONIMLARI

Xayrullayeva Marjona Omon qizi
BuxDU O'zbek tilshunosligi va jurnalistika
kafedrası tadqiqotchisi

Annotatsiya: *Vobkent tumani toponimlarining lisoniy-etimologik hamda morfemik tadqiqiga e'tibor yetarlicha qaratilgan bo'lsa-da, joy nomlari haqida bugungacha amalga oshirilgan tadqiqotlar umumiy, ham lingvistik, ham geografik; tarixiy hamda lingvistik; izohli va etimologik jihatlardan tadqiq etilgan ishlar sifatida to'xtalish o'rinlidir. Shu o'rinda, Vobkent tumanidagi ayrim mikrotoponimlar tarixiga ham to'xtalishni joiz deb bildik.*

Kalit so'zlar: *toponim, qavm, urug', morfema, farmant, topoasos, nom, etimologiya, mikrotoponim*

Abstract: *Although the linguistic-etymological and morphemic study of the toponyms of the Vobkent district has been sufficiently focused, the research on place names carried out to date is general, both linguistic and geographical; historical and linguistic; it is appropriate to stop as researched works from explanatory and etymological aspects. At this point, we considered it permissible to dwell on the history of some microtoponyms in Vobkent district.*

Basic words: *toponym, tribe, clan, morpheme, formant, topoasos, name, etymology, microtoponym.*

Toponimlarning tahliliga e'tibor qaratadigan bo'lsak, biz o'rganayotgan hududda ayrim joy nomlari tarkibida kelgan qo'shimchalarga to'xtalish o'rinlidir. Jumladan, so'g'dcha -kat (-kand, keyinchalik -kent) qo'shimchasi bilan tugaydigan qishloqlarni o'rgansak, bu borada qarashlar turlichaliga amin bo'lamiz. Akademik V. Bartold, tarixchi Nasafiy, tilshunos Mahmud Koshg'ariylar "kat", "kand", "kent" so'zi alohida jamoa bo'lib yashaydigan joy ma'nosida ekanligini ko'rsatishgan. Aslida "kand", "kandan" so'zi fors -tojik tilida o'yilgan, qazilgan ma'nosida bo'lib, keyinchalik obod etilgan ma'nosini anglatib, "kand", "kent" shaklida talaffuz etilgan. Xuddi shunday qishloqlar tumanda anchagina bo'lib, ular qatoriga Vobkent, Kumushkent, Shakarkent, Chorbog'kent, Yangikent, Rohkent va boshqalarni kiritish mumkin.

Islom dini keng tarqalib, siyosiy kuch sifatida to'la namoyon bo'la boshlagandan so'ng, ayrim joy nomlari "avliyo", "shayx", "mulla" va boshqa din arboblarning nomlari bilan atala boshlagan va bu jarayon biz tahlil qilayotgan Vobkent tumanini ham chetlab o'tmagan. Niyozxo'ja, Xo'japorso, Eshonlar, Maxsumlar, Boboshex (Boboshayx), Raboti Eshon, Shexon (Shayxon), Rabotishex (Rabotishayx), Xo'jalar, So'filar, So'fidehqon kabi qishloq nomlari shu jarayonning natijasi paydo bo'lgan deyish mumkin.

Qadimda juda ko'p qishloqlar nomiga "rabot", "qo'rg'on" so'zlari qo'shib, bu qo'shimchalar aholi yashaydigan makon ma'nosini anglatgan. Bunday qishloqlar toifasiga tumandagi Xosrabot, Beshrabot, Kaltarabot, Rabotisariq, Qumrabot, Chorrabot, Oqrabot, Rabotipoyon va boshqa nomlarni kiritish mumkin.

Osiyo, jumladan, O'zbekistonga kelib o'troqlashish jarayoni avj olgan bir davrda, Vobkentda ham urug'-qabila nomidan kelib chiqqan etnotoponimlar paydo bo'lgan. Masalan: Saroy, Qatag'an, Nayman, Qo'ng'iro't, Qipchoq, Badoy (Baday), O'zbekon, Totor, Qatag'an, Buchchalar, Mo'rilar, Boylik, Boyqozon, Minglar, Burqut, Qirg'izon, Xitoy, Qalmoqlar (Qalmoqon), Baqalon, Pichoqchi, Bahrin nomlari bilan ataluvchi qishloq nomlarini keltirish mumkin.

Ammo tuman hududidagi Xalach, Xargo'sh, Exson, Qipchoq mahalla fuqarolar yig'inlaridagi Bahrin, Saroy, Xalach, Qatag'an kabi urug'lar nomi bilan ataluvchi bir necha qishloqlar mavjudki, bu borada o'quvchida savol tug'ilishi tabiiy. Bunga sabab qilib mazkur urug'larning bir vaqtda ko'chib kelib, tumandagi turli hududlarga o'rnashib yashaganliklarini ko'rsatish mumkin.

Qipchoq va Qo'ng'iro't mahallasi hududida Bahrin (yoki Bahrincha) qishloqlari bor. Asli bahrinlar turklashgan mo'g'ul qabilalaridan biri bo'lib, ular mo'g'ullar hukmronligi davrida Dashti Qipchoqdan kelib o'rnashgan. Bahrinlarning katta bir qismi Toshkent, Farg'ona va Zarafshon vohalariga kelib o'troqlashgani bois, bu hududlarda ham Bahrin degan ko'pgina qishloqlar mavjud.

Ehson mahallasi hududidagi Boyqozon qishlog'i nomi "Boyovut" - mo'g'ul qabilasining bir urug'i nomidan kelib chiqqan. "Boyovut" mo'g'ulcha boylar, alplar, bahodirlar ma'nosidan kelib chiqqan bo'lib, o'zbekcha va tojikchada Boy, Boydor, Boylar, Boylik, Boyot, Boyqozon, Boyto'pi, Boyho qishloqlari sifatida shakllangan.

Vobkent tumanidagi Qo'ng'iro't qishlog'i, Qoraqalpog'iston Respublikasining Qo'ng'iro't tumani, Qozog'iston Respublikasidagi Boyqo'ng'ir nomlari qo'ng'iro't qabilasi nomidan kelib chiqqan.

Tuman hududida bir nechta Xalach degan qishloqlar bo'lib, bu nom ham shu nomdagi qabila so'zidan kelib chiqqan. Xalach so'zi Mahmud Qoshg'ariyning «Devonu lug'otit turk», Rashididdinning «Jome at-tavorix» asari va boshqa ko'p manbalarda tilga olingan. Ularda ta'kidlanishicha, xalachlar – turkiy xalqlar orasida eng janubda yashaydiganlaridan biri. Amir Temur «Temur tuzuklari» asarida: «Qaramog'imdagi qirq aymoqdan o'n ikkitasiga tamg'a (alohida imtiyoz beruvchi belgi - muallif) berilsinkin, bular mening xos navvkarlarimdan bo'lib hisoblansinlar», - deydi va shu o'n ikki ulus ichida qipchoq va totor urug'ini ham sanab o'tadi. Hozirgi kunda tuman hududida mazkur urug'larning nomi bilan ataluvchi qishloqlar mavjud. Mo'g'ulistondagi bir vodiy nomi ham Totor, Tatariston nomi ham shundan olingan.

Tumandagi ko'pgina qishloqlar nomi tevarak-atrofdagi tabiat manzaralariga bevosita bog'liq holda vujudga kelgan. Bunday qishloqlar sirasiga Teshiktepa, Teraklik, Tallipushmon. Anjirbog', Adoqariq, Ponob, Kalti, Ko'liodina, Sho'robod, Usuniko'l, Jo'yiadoq, Talligandum, Tallikulux, Bozorjoyi, Chorbog'taka, Oqrabot, Yakkarabot, Yo'lbo'ldi, Roshadan, Qumbosti, Changaron, Shakaravon, Shakarkent, Saripanja, Registonak, Regdaliyon, Rabotipoyon, Qumrabod, Bodomcha, Chorrabot, Dahana, Chuqurko'cha, Ko'shki Osiyo, Chorbog'kent, Yangikent kabilar kiradi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, biz tumandagi qishloq nomlaridan ayrimlarining kelib chiqishi to'g'risida to'xtaldik, xolos. Ular tarixini o'rganish shundan dalolat beradiki, o'zbek millatining tarkib topishi uzoq, og'ir va murakkab jarayonlarda

kechgan. Ammo shuni alohida ta'kidlash lozimki, qishloqning urug' nomi bilan atalishi qadimda u erda faqat shu urug' vakillari yashab kelgan, degan ma'noni bildirmaydi. Chunki har bir qishloqda turli urug' vakillari birgalikda yashayvergan.

Скриншот был сохранен в Pictures/ Foydalanilgan adabiyotlar: Screenshot

1. Бегалиев Н. Ўзбек этнонимлари тарихидан. – Самарқанд: СамДЧТИ нашри, 2005. – Б.63-65.
2. Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли луғати (Ўзбекистоннинг жанубий районлари). – Т.: Ўқитувчи, 1988. – 135 б.
3. Эгамов Х. Жой номларининг қисқача изоҳли луғати. –Т.: Ўқитувчи Дўсимов, 1977. – Б.48

atavvchi qishloqlar mavjud. Mo'g'ulistondagi bir vodiy nomi ham Totor, Tatariston nomi ham shundan olingan.

Tumandagi ko'pgina qishloqlar nomi tevarak-atrofdagi tabiat manzaralariga bevosita bog'liq holda vujudga kelgan. Bunday qishloqlar sirasiga Teshiktepa, Teraklik, Tallipushmon, Anjirbog', Adoqariq, Ponob, Kalti, Ko'liodina, Sho'robod, Usuniko'l, Jo'yiadoq, Talligandum, Tallikulux, Bozorjoyi, Chorbog'taka, Oqrabot, Yakkarabot, Yo'lbo'ldi, Rosbadan, Qumbosti, Changaron, Shakaravon, Shakarkent, Saripanja, Registonak, Regdaliyon, Rabotipoyon, Qumrabod, Bodomcha, Chorrabot, Dahana, Chuqurko'cha, Ko'shki Osiyo, Chorbog'kent, Yangikent kabilar kiradi.

Xulosa qiladigan bo'lsak, biz tumandagi qishloq nomlaridan ayrimlarining kelib chiqishi to'g'risida to'xtaldik, xolos. Ular tarixini o'rganish shundan dalolat beradiki, o'zbek millatining tarkib topishi uzoq, og'ir va murakkab jarayonlarda

1370

kechgan. Ammo shuni alohida ta'kidlash lozimki, qishloqning urug' nomi bilan atalishi qadimda u erda faqat shu urug' vakillari yashab kelgan, degan ma'noni bildirmaydi. Chunki har bir qishloqda turli urug' vakillari birgalikda yashayvergan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бегалиев Н. Ўзбек этнонимлари тарихидан. – Самарканд: СамДЧТИ наشري, 2005. – Б.63-65.
2. Нафасов Т. Ўзбекистон топонимларининг изоҳли луғати (Ўзбекистоннинг жанубий районлари). – Т.: Ўқитувчи, 1988. – 135 б.
3. Эгамов Х. Жой номларининг қисқача изоҳли луғати. –Т.: Ўқитувчи Дўсимов, 1977. – Б.48

Скриншот был сохранен в Pictures/
Screenshot